

задавальнення ад працы гэта былі мае залатыя гады. Вячаслаў Пятровіч здолеў стварыць такую творчую атмасферу ў калектыве, што нам усім было пры ім выключна камфортна і ўтульна. І гэта пры тым, што якраз 1990-я гады – надзвычай цяжкія ў плане эканамічным, грамадскім, палітычным. Але цяжкасці – за сценамі БДУ. Мы ж на кафедры не адчувалі ніякіх антаганізмаў, непаразумеў, працавалі дружна і радасна, з пастаянным адчуваннем клопату загадчыка пра нас. Сам Вячаслаў Пятровіч быў заўсёды вельмі далёкі ад інтрыг, плётак, асабістых прыхільнасцей – заўсёды роўны, спакойны з усімі, нязменна добразычлівы да кожнага. Дзякуючы яго намаганням абараніў доктарскую дысертацыю А.М.Андрэеў і стаў на кафедры прафесарам; абараніла доктарскую дысертацыю я, прычым менавіта пад кіраўніцтвам Вячаслава Пятровіча. Прайшлі паспяхова абароны многіх і многіх кандыдацкіх дысертацый. На кафедры працуе аспірантура па тэорыі літаратуры, аспірантура па фалькларыстыцы і практычна арыентаваная аспірантура па тэксталогіі.

Пры тым, што на кафедры чытаюцца шматлікія і ў многім унікальныя, менавіта намі найперш створаныя, вучэбныя дысцыпліны, яна мае найперш кірунак навукова-акадэмічны. Акрамя выдатных навуковых манаграфій уласна па тэорыі літаратуры, тут і фалькларыстычная секцыя таксама займаецца ў першую чаргу даследаваннямі тэорыі фальклору, чым не можа пахваліцца, шчыра кажучы, ні адна іншая навуковая і вучэбная структура ў краіне. Пры кафедры створана навукова-даследчая лабараторыя беларускага фальклору, якая ў сваёй дзейнасці скіравана ўжо на практычны бок – апрацоўвае шматлікія фальклорныя шэдэўры, што збіраюць нашы студэнты па распрацаванай на кафедры ўнікальнай методыцы. Па багаці сабраных матэрыялаў, а галоўнае, па хуткасці іх апрацоўкі лабараторыя не мае канкурэнтаў у Беларусі. Кафедра разам з лабараторыяй з 1999 г. праводзіць штогадовыя рэспубліканскія «Шырмаўскія чытанні», была ініцыятарам правядзення міжнародных навукова-практычных канферэнцый «Фальклор і сучасная культура», «Мова – літаратура – культура» і іншых.

На кафедры рыхтуюцца перыядычныя зборнікі навуковых прац, якія карыстаюцца велізарным попытам у навукоўцаў рэспублікі (а таксама за яе межамі) і студэнтаў, магістрантаў, аспірантаў: «Актуальная праблема тэорыі літаратуры і фальклору», «Міфалогія – фальклор – літаратура: праблемы паэтыкі», «Фалькларыстычныя даследаванні». Выходзілі і адназоровыя зборнікі, напрыклад, «Восточнославянский фольклор: поиски новых подходов». У большасці зборнікаў навуковы рэдактар – Вячаслаў Пятровіч Рагойша.

Можна яшчэ на шматлікіх старонках пералічаць дасягненні кафедры тэорыі літаратуры ў навуковай, педагагічнай (у тым ліку мы арыентуемся і на школу), выхаваўчай сферах. Работа па арганізацыі ўсіх аспектаў працы кафедры прароблена Вячаславам Пятровічам як яе кіраўнікам каласальная. Яго праца ацэнена – шматлікімі граматамі, дыпламамі, ордэнам Францыска Скарыны. А галоўнае, ён заслужыў выключную павагу і любоў нас, сваіх калег і студэнтаў. Мы, выкладчыкі літаратуры, лічым В.П.Рагойшу найперш нашым навуковым бацькам, але і нашым хросным бацькам у многіх іншых галінах дзейнасці, якімі нам даводзіцца займацца. Ён – мудры дарадца. Ён – карыфей. Ён – адзін з самых дасведчаных людзей у рэспубліцы ў галіне літаратуразнаўства. З ім цяжка каго-небудзь паставіць побач. Яго аўтарытэт велізарны. І няма сумнення, што В.П.Рагойша яшчэ парадзе ўсіх нас новымі творчымі дасягненнямі.

Adam Maldzic

**ТРАКТ НАД ІСЛАЧУ Ў ЛЁСАХ РАГОЙШЫ І КАРАТКЕВІЧА:
АД «ВЯСЕЛЛЯ ВЕКУ» ДА «ШЭРАГА ЗАМКА РАКАЎСКАГА»**

Аўтар артыкула аналізуе ўзаемасувязі родных мясцін і лёсу літаратуразнаўцы Вячаслава Рагойшы з асабістым лёсам і творчасцю пісьменніка Уладзіміра Караткевіча/

Adam Maldzic

**THE WAY OVER ISLACH IN RAGOYSHA'S AND
KARATKEVICH'S DESTINIES: FROM «THE WEDDING OF
CENTURY» TO «THE RAKAU GRAY CASTLE»**

The author of the article analyzes the interrelations of his native places and the destiny of literary critic Vyachaslau Ragoysa with the destiny and creativity of the writer Uladzimir Karatkevich.

Часам шляхі ды мясціны, праз якія яны праходзяць, амаль містычна аб'ядноўваюць, зводзяць разам, перакрываюць ці, наадварот, разводзяць лёсы, біяграфіі, легендарныя і міфалагічныя (ці міфалагізаваныя праз пэўны час) здарэнні, якія ўплываюць на мастацтва, культуру, самасвядомасць творчай супольнасці, генерацыі, народа, нацыі. Шлях, тракт, дарога – адзін з найбольш загадкавых і цікавых феноменаў і ў рэчаіснасці, і ў вербальна-мастацкім друкаваным адбітку рэчаіснасці – літаратурным помніку.

75-годдзе майго старога сябра, доктара філалагічных навук, прафесара, загадчыка кафедры тэорыі літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Вячаслава Рагойшы, якое прыпадае на 2017 год, абуджае ў памяці надзвычай змястоўную панараму вобразаў, першыя з якіх, напэўна, гэта – Ракаў ды «Ракаўскі шлях», адпаведна, – назва мястэчка, дзе «родавыя карані» Рагойшаў, ды назва краязнаўчай газеты, заснаванай В.Рагойшам для папулярызацыі культурнай спадчыны 550-гадовага паселішча, дзе ён нарадзіўся. З XV стагоддзя праз Ракаў (ён атрымаў Магдэбургскае права ў XVII-м) праходзіў старажытны гандлёвы шлях Мінск – Вільня, т.зв. «Чорны тракт» [1, с. 9, 124], жыццё на якім буяла некалькі стагоддзяў, апрадметваючы і аздабляючы наваколле... Невыпадкава шэраг «рагойшава-ракаўскіх» вобразаў з'яўляецца працягам дзейнасці мінулага, кракаўскага прафесара Мар'яна Здзяхоўскага (яго маёнтак быў тут у XIX – XX стст.); Элізы Ажэшкі (яна неаднойчы гасцявала ў Здзяхоўскіх); Івана Шамякіна, Ніла Гілевіча, Язэпа Семязона, Сяргея Панізініка (і многіх іншых творцаў, якія гасцявалі ў доме творчасці беларускіх пісьменнікаў «Іслач», пабудаваным за паўтара кіламетра ад Ракава – у т.зв. «шэрым замку Ракаўскім»); і, натуральна, постацямі геніяльнага Уладзіміра Караткевіча і яго адданай спадарожніцы – гісторыка і археолага Валянціны Нікіцінай. Адбываецца так таму, што менавіта ў Ракаве, на вяселлі Вячаслава Рагойшы і Тацыяны Кабржыцкай, і пасля яго асабліва зблізіліся Уладзімір і Валянціна, а лёсы сем'яў Рагойшаў і Караткевічаў першы раз «спалучыліся» над Ракаўскім мінска-віленскім трактам, што потым адбывалася яшчэ неаднойчы...

А ў лістападзе далёкага 1967 года вяселле маладога тады беларускага літаратуразнаўцы Вячаслава Рагойшы з украінкай Тацыянай Кабржыцкай, таксама філолагам, усе мы дружна найменавалі «вяселлем веку». З Львова ў Беларусь прыехалі бацькі маладой — урач і заслужаны артыст. З Мінска — Міхась Ларчанка, Алег Лойка, Язэп Семязон, Фёдар Янкоўскі. Захоўваліся многія старыя абрады, у тым ліку і выгранданне нявесты, дзяльба каравая. Спяваліся беларускія, украінскія, рускія, польскія песні. Уладзімір Караткевіч жвава выгранцоўваў полечку з Валянцінай Нікіцінай, ды так, што яна нават зламала абцас, і ўвогуле быў завадатарам усялякіх «схомаў».

Шлюб Рагойшаў ці ўскосна, ці наўпрост (пра што цяпер цяжка сказаць адназначна) канчаткова прызначыў шлюб Караткевічаў. Адночы раніцай таго ж самага «вяселля веку», на самым пярэдадні Кастрычніцкіх свят 1967 года, Караткевіч прыбег да мяне ўзбуджаны і яшчэ ў калідоры сказаў: — Разумееш, стары, я, здаецца жанюся! — І хто ж тая, што нарэшце цалкам запаланіла тваё сэрца?, — спытала з кухні мая жонка Марыя, — З Брэста. Валя. Валянціна Браніславаўна. Разумная жанчына. Гісторык, дакладней, археолаг, і дысертацию абараніла.

І ён расказаў нам такую гісторыю. Уладзімір Калеснік запрасіў яго ў Брэст на чытацкую канферэнцыю па рамане «Каласы пад сярпом тваім». Разам са студэнтамі свайго курса як куратар, прыйшла туды і Валянціна Браніславаўна. Канферэнцыя не дужа цікавіла яе, і яна, адседжваючы «мерапрыемства», чытала нейкі польскі дэтэктыў (дэтэктывы былі яе слабасцю). І калі ў прафесарскай Уладзімір Калеснік пазнаёміў іх, яна спытала: — А чаму б вам не напісаць які дэтэктыў? — Які, да прыкладу? — Валодзя сам страшэнна любіў добрыя дэтэктывы. Як і фантастыку. — Ну, хаця б такі, як «Дзікае палыванне караля Стаха»... — аказваецца, Валянціна Браніславаўна неяк чытала ў цягнуці часопіс з гэтай аповесцю, але не звярнула ўвагу, хто яе аўтар. — Га-га! Тры: га! — разрагатаўся Валодзя. — Дык гэта ж я напісаў «Стаха»!

Валянціне Браніславаўне стала неяк сарамліва, і яна прапанавала: — Тады пайшлі да мяне піць каву... Валодзя расказаў усё гэта з гумарам і, здаецца, быў задаволены. — Дык што ж тады цябе бянтэжыць? — не стрывала мая Марыя. — Разумееш, старыя, я запрасіў яе па свята да сябе і толькі ў цягнуці ўспомніў, што мы ўсе запрошаны ў Ракаў, на вяселле Рагойшавага Славы. — То вазьмі і яе з сабою, — параіў я, — А выпадае? — Чаму ж...

Аднак яго сяброўка прыйшлася не даспадобы некаторым маладзейшым «максіmalістам»: — Раз дрэнна гаворыш па-беларуску, та ты яму не пара, — заявілі яны за сталом, прама ў вачы. Пачаліся жаночыя слёзы. Караткевіч вымушаны быў вярнуцца ў Мінск. А мы пачалі сараміць нявыхаваныя хлопцаў: — Толку, што вы гаворыце! Да гонару Валянціны Браніславаўны трэба сказаць, што яна, жанчына рашучая, настойлівая і, як пісаў пра яе Арсень Ліс, «з запасам цярплівасці», неўзабаве стала гаварыць па-беларуску не горш, чым тыя, хто яе папракаў. Больш таго, аказалася, што яна апантаней аддадзена беларускай культуры, чым іншыя аматары гучных слоў. Тое, што зрабіла Валянціна Браніславаўна Караткевіч для падрыхтоўкі «Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі», для таго, каб ён ішоў «без купюр», можна смела назваць навуковым подзвігам, грамадзянскай мужнасцю. Яна бясконца ездзіла ў экспедыцыі, абараніла не адзін помнік архітэктуры, пісала сама артыкулы і брашурны і рэдагавала чужыя. Аўтарытэт яе ў Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук БССР, дзе яна працавала, і ўвогуле ў навуковых колах быў высокі. А за ўдзел у рабоце над «Зборам помнікаў...» Валянціна Браніславаўна была ўганарована Дзяржаўнай прэміяй Беларусі.

А пакуль што Валянціна Браніславаўна працягвала жыць у Брэсце, чытаць там лекцыі па гісторыі КПСС. Даволі часта прыязджала ў Мінск, уважвала розныя варыянты абмену кватэры, шукала новую работу. Нарэшце 18 лютага 1971 года, роўна ў 110 гадавіну адмены прыгоннага права, адбыўся іх шлюб. — Сялян вызвалілі, а мяне, стойкага ворага ўсялякага прыгону, звязалі пугамі Гіменяя, — жартаваў Валодзя, ідучы ў загс, размешчаны ў суседнім доме. Сведкамі маладых былі гісторык мастацтва Людміла Лапцэвіч і я. Работніца загса аказалася родам з Оршы, свайго земляка ведала па творах — і таму віншавала маладажонаў вельмі сардэчна [2, с. 95 – 96].

Пазней сем'я Рагойшаў і Караткевічаў доўгі час жылі ў адным доме ў Мінску па адрасе Карла Маркса-36 (там цяпер знаходзіцца Дом кнігі «Веды») – у легендарным будынку, дзе мелі кватэры Ніл Гілевіч, Янка Маўр, Пятро Глебка, Іван Навуменка, Васіль Вітка. Рагойшы і Караткевічы сябравалі, адзначалі на чацвёртым паверсе разам дні нараджэння і святы, пацвярджаючы трываласць міжсабовых сувязяў, узнікшых і ўмацаваных на старажытных шляхах і трактах узбярэжжа Іслачы.

Сувязь Уладзіміра Караткевіча з «рагойшаўска-ракаўскімі» мясцінамі нечакана ізноў прывабіла ўвагу, калі быў знойдзены адзін з артэфактаў яго творчай спадчыны – рукапіс аповесці «У снягах драмае вясна». А было гэта так. Наталля Сямёнаўна Кучкоўская паехала ў Оршу, каб адшукаць там рукапіс яго ранняй п'есы «Млын на Сініх Вірах». Зайшла ў дом, дзе жыў пісьменнік, калі працаваў настаўнікам, зазірнула ў куфар — а там ляжыць, загорнуты ў абрус, рукапіс іншага, невядомага твора... Аднак сам аўтар не паспеў яго пабачыць: быў ужо ў вельмі цяжкім стане. І вось гэты рукапіс ляжыць перада мною — на прасторным пісьмовым сталі, што ў адным з пакояў новага Дома творчасці ля Ракава. У адрозненне ці па аналогіі з «Чорным замкам Альшанскім» яго з пэўнай дозай іроніі называюць «шэрым замкам Ракаўскім». За акном, на ўзлесьці, ружавеюць, кланяючыся ад ветру, цыбатыя кветкі, назвы якіх я дакладна не ведаю (а Караткевіч абавязкова ведаў бы). З-пад берагоў Іслачы падае голас нейкая невядомая птушка (а Караткевіч расказаў бы пра яе з гадзіну). Кожны працуе тут неяк раз'яднана, самотна (а Караткевіч абавязкова з'яднаў бы ўсіх, як гэта было не раз у Каралішчавічах, ранейшым Доме творчасці). Зрэшты, у «шэрым замку Ракаўскім» аўтара «Чорнага замка Альшанскага» згадваюць часта і ахвотна. Успамінаюць, як ён быў тут, у Ракаве, на «вяселлі веку». Як задуменна глядзеў на спрадвечнае ракаўскае гарадзішча ці на тое месца, дзе раней стаяў дом Здзяхоўскіх, да якіх, у «паўночныя Афіны», прыязджала Эліза Ажэшка. Як дапытліва ўзіраўся ва ўмураваную ў касцельную агароджу каменную пліту, на якой відаць, абведзеныя дзеля яркасці сіняй фарбай, рунічныя пісьменны (праўда, скептыкі лічаць іх таленавітай падробкай Здзяхоўскіх). Як збіраўся, пры наступным зручным выпадку, сфатаграфавачь памятную дошку, устаноўленую на званіцы былой уніяцкай царквы ў 25-ю гадавіну адмены прыгоннага права... На жаль, такі выпадак (мяркую па фатаграфіях, зробленых пісьменнікам у час шматлікіх вандровак) ужо не здарыўся...

Спіс літаратуры:

1. Мальдзіс, А. Астравеччына, край дарагі... : Нарыс / А. Мальдзіс. – Мінск : Маст. літ., 1977. – 208 с.
2. Мальдзіс, А. Жыццё і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча : партрэт пісьменніка і чалавека / А. Мальдзіс. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 229, [1] с., [9] л. іл., партр., факсім.